

INTEGRATIVNA FUNKCIJA VJERONAUČNOG ODGOJA I OBRAZOVANJA

DR. DŽEVDETA AJANOVIĆ

Pedagog ili odgajatelj se *rađa*. Kada kažemo da se rađa, misli se da odgajatelj ima u sebi takve sposobnosti i svojstva koja su primjerna za ulogu odgajanja svih uzrasta čovjeka (od djeteta do starca). U prvom redu to je *osjetljivost*, što proizlazi iz srca, za najveću vrijednost koja se zove čovjek. Zatim bi slijedila *razumnost* ili *mudrost*, volja koja pokreće na odgoj. Dakle, odgajanje je *umijeće*.

U teoriji i praksi savremene pedagoške literature (Ditrih, Bener, Breznika, Šulc) čovjek se svaki dan odgaja vođenjem, upravljanjem, puštanjem da raste, prilagođavanjem, pomažanjem, pa ipak sve se na kraju svodi na to da se odgojem označavaju radnje kojima ljudi pokušavaju unaprijediti osobenost drugih ljudi u bilo kojem pogledu.

Drugo mišljenje ide u pravcu shvaćanja odgoja kao umijeća duha, te se odgoj u tom smislu može odrediti kao svaka svjesna odgajateljeva djelatnost prožeta ljubavlju kojom se otkrivaju i razvijaju duhovna i tjelesna snaga odgajanika. Budući da je čovjek biće s tri očite razine: **spoznajom** (kognitivna), **osjećajnom** (senzibilna) i **radnom** (operativna) i odgoj se usmjerava u tom pravcu da razviju te tri razine kako bi odgajanik mogao nesmetano živjeti u svijetu i društvu, ostvarujući svoje ljudske kvalitete. Ako se to ostvaruje na samom sebi, onda je riječ o samoodgoju. I odgoj i samoodgoj su dvije pokretačke snage koje bi trebale

pratiti čovjeka cijelog života.

Na tim odrednicama valja graditi islamsku vjeronauku kao integralni dio cjelokupnog odgojno-obrazovnog procesa.

Ovoj tematici se pristupa sa različitih aspekata: dogmatskog, moralnog, pravnog, sociološkog itd.

-Višegodišnje jednostrano odgajanje ateističkog pogleda na svijet i formiranje neprijateljskog odnosa prema vjeri, uz uporno pozitivno ocjenjivanje ateizma, faktički se ispoljavalo samo mehaničkim održavanjem diktata vladajuće ideologije u sistemu odgoja i obrazovanja. Konačno, religija je priznata kao neodvojiv dio općeljudske i nacionalne kulture. Samo dijalektika ljudskog saznanja i proces formiranja ličnosti zahtijevaju kvalitativno upoznavanje sa duhovnim vrijednostima.

Mi težimo ka demokratskom društvu na načelima slobode, ravnopravnosti, ljubavi i pravde, uvažavanja svega onoga što otvara perspektive pojedinca i naroda u svim dimenzijama. Svakako da se to ne može provoditi stihijski. Jer je svugdje potreban red, a sam red u sebi uključuje pojam demokratije i kreacije na svim nivoima.

Jedna od kreacija nove demokratije je uvođenje vjeronauke u naše škole. Da bi ta novina dobila svoju utemeljenost i opravdanost sprovode se mnoge diskusije i rasprave u više smjerova usko povezane s nacionalnim odnosima i polazeći od toga da je vjeronauka

jedna od bitnih činilaca nacionalnog života.

Od toga kako se tim pitanjima prilazi i sa kakvih pozicija se posmatraju i interpretiraju zavisi i zavisiće, a to nam je iskustvo posljednjih godina veoma jasno potvrdilo, da li će vjeronauka u kulturnom i društvenom životu mladih predstavljati kohezioni faktor i stalnu sponu u okviru svih nastavnih sadržaja koji se izučavaju u školi, faktor razumijevanja ili će remetiti harmoniju, stvarati prepreku slobodnom razvoju kulture jednog naroda a isto tako ne sputavajući kulture drugih naroda.

U većini evropskih zemalja danas je uvedena vjeronauka kao redovan nastavni predmet, kako na Zapadu tako i na Istoku pod nazivom *historija religije*, nauka o religiji. Pravne osnove na kojima se zasniva taj školski predmet jednako su različite kao i koncepcije njegova identiteta i oblici njegova ostvarivanja.

S tim u vezi nameće se pitanje: kako, na osnovu kojih kriterija valorizirati i programirati nastavne sadržaje u osnovnim školama, kako u odgojnom tako i u obrazovnom smislu. Budući da ni u čemu nema apsolutnih kriterija, datih i određenih jednom zauvijek, jasno je da metode za oblike i sadržaje rada moramo dugoročno usavršavati, uspostaviti mogućnosti i granice empirijskih postupaka uz pomoć metodički osiguranih spoznaja.

Duštveni i odgojni značaj vjeronauke

Ako smo školu definisali kao mjesto stjecanja određenih spoznaja, onda tu spadaju sve spoznaje u vezi sa odgojem i vjeronaukom - vjerskom poukom, kao i spoznanje u vezi sa ostalim svjetonazorom. Da bi škola sačuvala svoj odgojni i obrazovni značaj slijedeći civilizacijske tokove školskih sistema potrebno je da ciljevi i zadaci odgoja, na kojima bi se trebao bazirati Nastavni plan i program, budu jednostavni.

Iz Nastavnog plana i programa, jasno proizlazi da je odgoj sastavni i trajan dio cjelokupnog odgoja i obrazovanja, te da islamska vjeronauka bude predmet koji treba funkcionirati u školskom sistemu u okviru jedinstvenog Nastavnog plana i programa i na nivou Islamske zajednice s različitim odrednicama.

Što se tiče planova i programa oni se moraju raditi neprestano, nikako jednom zauvijek! Ako se prihvati solucija vjeronauke, onda pro-

gram treba raditi koordinirano sa svim predstavnicima religijskih formacija u našoj državi, s tim da svaka od religija ima svoj udžbenik, odnosno program koji bi na prvom mjestu valorizirao tematiku dotične religije, a zatim ostalo religijsko bogatstvo primjereno dobi učenika i prema dostignućima savremene didaktike i metodologije.

U traganju da se osigura značajna uloga islamske vjeronauke u našim osnovnim školama i njen izuzetan društveni i odgojni značaj po jednom istraživanju početkom 1996. godine na uzorku od 36 nastavnika razredne i predmetne nastave Zeničko-dobojskog kantona gdje se nastava islamske vjeronauke počela realizirati u različitim vremenskim periodima, interesiralo nas je koliko su upućeni nastavnici u sadržaje Nastavnog plana i programa islamske vjeronauke.

Rezultati našeg istraživanja pokazali su

ODGOVORI NASTAVNIKA	f	%
U potpunosti sam upoznat	6	16,66
Djelimično sam upoznat	7	19,44
Nisam uopće upoznat	23	63,90
UKUPNO	36	100

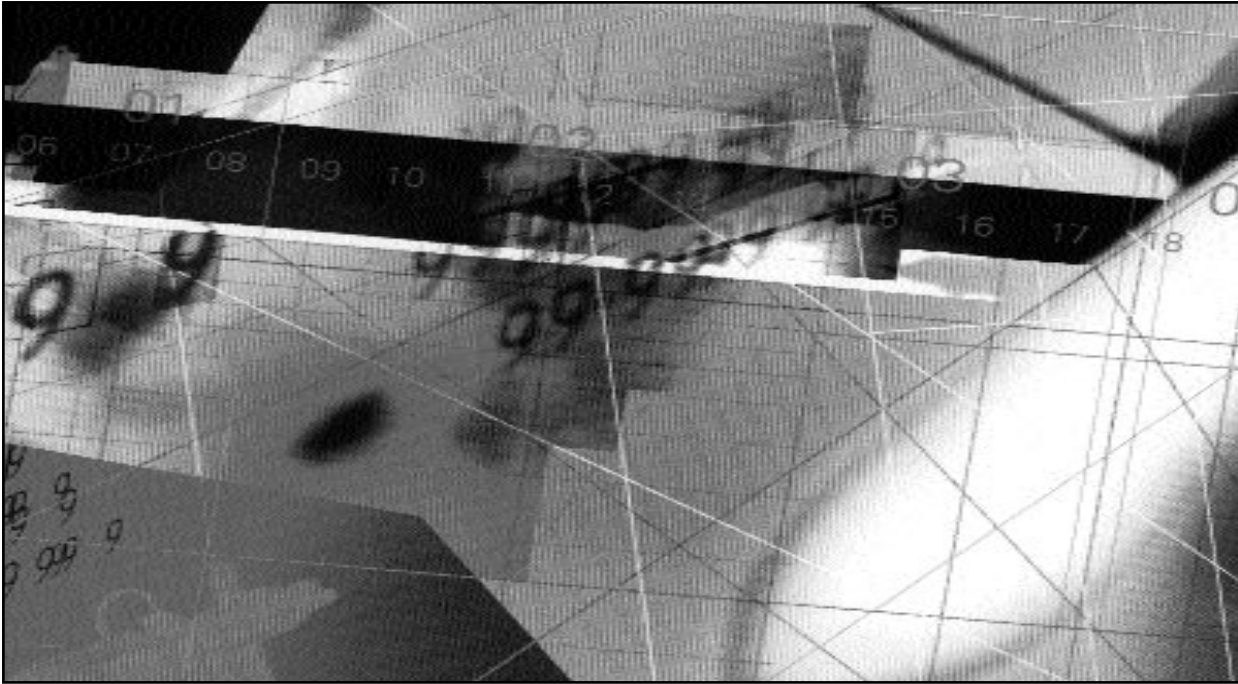
sljedeće:

Kao razloge o takvu neinformisanju navode sljedeće:

- nisam bio lično zainteresiran;
- nisam bio upoznat na stručnim organima škole gdje se razmatraju nastavni planovi i programi svakog nastavnog predmeta;
- njena primjena se ne nalazi ni u jednom školskom dokumentu;
- planiranje procesa nastave islamske vjeronauke svakog odjeljenja kao cjeline;
- problem komunikacijske prirode s nastavnicima islamske vjeronauke;
- nedovoljna saradnja škole i društvene sredine.

Istina, valja imati u vidu i to da su generacije i generacije nastavnika godinama radile u školi gdje se zatirala vjera, a nametao silom marksizam i ateizam. Od svega toga ostalo je ipak u podsvijesti našeg intelektualca, ako ništa mogućnost negativnog prisupa religijskom fenomenu.

Islam je bio taj koji je definirao biće

Bošnjaka muslimana. Naši prosvjetni radnici morali bi najviše truda posvetiti pronalaženju takvog modusa - koji bi omogućio prihvatanje modernog duha uz zadržavanje vlastite islamske osobnosti.

Ali, da ne bismo ostali samo u mutnim razmišljanjima, treba imati na umu i ono što upućuje na optimizam kada je riječ o vjeronauci u školi. Zapravo iz tog optimizma rodila se i ta ideja da se ide sa vjeronaukom u škole.

Nastavnici koji žele zadržati razinu predmeta koji predaju i njegov odgojni cilj u samom predmetu u odnosu sa vjeronaukom i drugim nastavnim predmetima moraju poznavati dobro ciljeve i zadatke svakog nastavnog predmeta, metodiku i didaktiku, te opći duh i raspoloženje mladog čovjeka - osjećaj za vrijeme, spoznaju o islamskoj tradiciji i njenom utjecaju na odgoj.

Ka novom konceptu stručnog usavršavanja nastavnika

Iz svega ovoga danas treba izrastati novi koncept stručnog usavršavanja nastavnika koji se pripremaju za nastavnike i koji izvode odgojno-obrazovni proces u cjelini. Iz kompleksnog miljea sadržaja o doedukaciji svih nastavnika u buduće programe treba uključiti i područja iz religijske pedagogije;

1) da proniknu u bit religije, religioznosti, odnosno vjere kao nezaobilazne komponente ljudske osobnosti te da na osnovu toga shvate

potrebu i domet religioznog odgoja;

2) da se religiozni odgoj doživi kao dio integralnog odgoja ljudske osobnosti a ni u kojem slučaju kao ustupak nekoj novoj ideologiji;¹

3) da se otkloni bilo kakva pomisao da religioznost otuđuju odnosno sputava, ljudsko nastojanje za kvalitetnijim življenjem;

4) da se upozna izbližeg šta je u svijetu načinjeno na području religijsko-pedagoške didaktike, odnosno metodike i od kojeg značaja te spoznaje mogu biti vrijedne ne samo za našu religijsku pedagogiju, nego za odgoj općenito;

5) da se upoznaju sa onim šta se kod nas događa sa školskom vjeronaukom: program i sadržaj, metode, pomagala, nastavni kadar, zakonska regulativa itd.

S pravom se sada može zahtijevati da nijedan nastavni predmet, a pogotovo islamska vjeronauka ne mogu biti apstraktne kategorije koje nemaju nikakvog utjecaja u praktičnom životu učenika. Uzmimo samo koliko Nastavni plan i program islamske vjeronauke (*U školi, Među vršnjacima, Na izletu, Komšije i komšiluk, Ekologija, Rad, Islamska čistoća, Uzoritost, Djeca u kući, Porodični život, Koliko poznajemo jedni druge, Pozitivna i negativna ponašanja*) i još čitav kompleks sadržaja islamskog odgoja imaju direktno ili indirektno utjecaja na bosanski odgoj, prije svega smisao postojanja Bošnjaka kao čovjeka koji se nije stoljećima mijenjao, nepobijeden, osnažen u najvećem kuvetu i sjaju više nego

što je ikada bio, kako odgajati sina ove zemlje, da osjeti njenu ljepotu, sevдах i ezan, miris abdesta i ispeglane košulje.

Ima mnogo novih činjenica koje nastavnik može realizirati u ostvarivanju odgojne funkcije škole. Moramo, međutim, konstatirati da njegovo dosadašnje angažovanje u vannastavnim školskim aktivnostima nije bilo zastupljeno. Oni su ti koji najviše mogu u učeniku pobuditi želju da mu život bude što ljepši i bogatiji.

Istraživanja na našem socijalnom prostoru pokazuju da je vjera utjecala na formiranje nacije po vrsti nošnje, strukturi ishrane, pjesme, po igri, običaju, jednom riječju u svim proizvodima narodne kulture. Dakle, nije teško uočiti logičnu vezu sadržaja u organizaciji rada vannastavnih školskih aktivnosti i predstavljanju škole u kulturno-javnoj djelatnosti društvene sredine, škole i šire.

Vjeroučitelj u vannastavnim aktivnostima škole

Ako imamo ove djelimično okvirne činjenice koje omogućuju nove impulse odgojnog njegovanja vannastavnih aktivnosti mora se postići potpuna korelacija među svim vannastavnim aktivnostima kako bi njihovim sadržajima obogatili kulturno-historijski identitet bošnjačkog naroda.

Pod kulturno-javnom djelatnošću škole smatra se obilježavanje značajnih datuma države BiH, Dana škole, obilježavanje Bajrama i Kurban-bajrama, te hidžretske nove godine. U pripremanju programa za obilježavanje vjerskih praznika nastavnik islamske vjeronauke je glavni organizator i realizator prilagođavanja programa svih vannastavnih aktivnosti tim praznicima. Smisao i sadržaj vjerskih praznika potrebno je prilagoditi primjereno razvojnoj dobi učenika, a vjerski praznici stvaraju svečanost u prvom redu na razini našeg duha, a zatim porodice i društvene zajednice.

Formiranje **informativnih klubova** i informisanje u školi ima višestruku odgojnu vrijednost kulturnog rada u školi i van nje. Informisanje je jedan od najvažnijih oblika odgojno-obrazovnog rada s učenicima. Višestruka je odgojna vrijednost njena u školi i van nje. Djeca se uče pravilnoj umjetničkoj interpretaciji literarno-poetskih tekstova islamske interpretacije, što korespondira sa

radom škole u okviru informisanja. Osim toga oni su zaokupljeni sadržajima koji djeluju na njihovu duhovnu općekulturnu izgradnju, socijalizaciju. Djeca se upoznaju sa nastavnikom vjeronauke - odgajateljem i on s njima. Najveći podsticaj za rad učenika biće da objave rad, vijest, članak, igru, pjesmu, te sve druge oblike kazivanja. Tako djeca sazrijevaju za vjerski i društveni oblik života.

Zajedno sa nastavnicima prirodnih i društvenih nauka nastavnik islamske vjeronauke putem vannastavnih aktivnosti također uspostavlja odnose prema okolini u kojoj žive. U svemu tome njegov zadatak je da ne kopira nešto što već godinama postoji, mora poći od samog sebe, da je čovjek krivac vlastite propasti u bilo kojem smislu, pa i u ekološkom.

Rat u Bosni je razrušio mnogo sela, gradove, okolinu! Iznad svega unio je u čovjeka nemir zbog poginulih, nestalih, prognanih. To trebamo posmatrati i pod ekološkim odgojem. Ova konstatacija je premala u odnosu na učinjeno zlo. Rat i ratna razaranja trebaju ući u ovu tematiku u smislu kako odgajati čovjeka da ne ratuje, da ratom ne uništava bogomolje.

Neposredno s ekotematikom posljednjih godina povezan je i odgoj za mir. To je pokušaj da se rat, sila i ugnjetavanje u odgojnom procesu tumače kao razlozi nemogućnosti ljudskog zajedništva. U odgoju za mir aktualna su četiri vodeća načela:

- a) analiza aktuelnih konflikata;
- b) razvoj sustavnih predodžbi koje se odnose na mir;
- c) uključivanje historijske dimenzije;
- d) izgradnja praktičkih oblika postupanja koji se odnose na mir.²

Angažujući se u tim plemenitim zadacima nastavnik islamske vjeronauke odgojem utječe na nove generacije da sudjeluju u mijenjanju onoga što ne valja u drugo ljepše i bolje. Samo na taj način može se očekivati u skoroj budućnosti da će te generacije s mnogo više entuzijazma i znanja sudjelovati u preoblikovanju svoje okoline u kojoj će živjeti i raditi. **m**

1 Mr. Enes Ljevaković, *Zbornik radova bosansko-muslimanskih intelektualaca*, Tešanj, 1993.g.

2 Herbert Gudjons, *Pedagogija (temeljna znanja)* Educa, Zagreb, 1994